Autobiografie jednoho pařížského domu

Ruth Zylbermanová

Příběhy, osudy a deportace 1942–1944

maraton

Autobiografie jednoho pařížského domu

Autobiografie jednoho pařížského domu

Ruth Zylbermanová

Příběhy, osudy a deportace 1942–1944

přeložil Jan Petříček

Praha 2024
maraton

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication F. X. Šalda, a bénéficié de la collaboration de l'Institut français de Prague.

Tato kniha vychází za pomoci programu na podporu publikační činnosti F. X. Šalda Francouzského institutu v Praze.

INSTITUT FRANÇAIS
Prague

Ouvrage publié avec le concours du Centre national du livre.

Kniha vychází s podporou Národního knižního centra.

CNL CENTRE NATIONAL DU LIVRE

Knihu finančně podpořila Nadace Český literární fond.

NADACE ČLF

Ruth Zylberman
209 RUE SAINT-MAUR, PARIS X^{e}
Autobiographie d'un immeuble

Copyright © Éditions du Seuil / Arte Éditions, 2020

Czech edition © Maraton, 2024
Translation © Jan Petříček, 2024

ISBN 978-80-88411-26-0

Olze a Manoukovi

Přál bych si, aby existovala místa, která by byla stálá, nepohnutá, nehmatatelná, nedotčená a téměř nedotknutelná, neměnná, zakořeněná; místa, která by byla referenčními body, východisky, prameny: Moje rodná země, kolébka mé rodiny, dům, v němž jsem se narodil, strom, který jsem viděl růst (a který můj otec zasadil v den mého narození), půda mého dětství, plná neporušených vzpomínek…
Taková místa neexistují, a protože neexistují, stává se prostor otázkou, přestává být něčím samozřejmým, přivtěleným, přisvojeným. Prostor je pochybování: musím ho neustále vyznačovat, vymezovat; nikdy mi nepatří, nikdy mi není dán, musím ho dobývat.

Georges Perec, *Espèces d'espaces*

„Pipe, chlapče milá zlatá, život se skládá ze samých loučení svařených dohromady."

Charles Dickens, *Nadějné vyhlídky**

* Charles Dickens, *Nadějné vyhlídky*, přel. E. Tilschová a E. Tilsch, Odeon, Praha 1972, str. 257. – Pozn. překl.

1

Pařížské domy jsou národ sám pro sebe, živoucí, bující, a za tu dobu, co mezi nimi chodím, vždy se zakloněnou hlavou, jsem se naučila – jako kdybych luštila neznámý jazyk – číst znaky, jimiž se jedno průčelí liší od jiného, jako se vzájemně liší tváře. Pařížské domy jsou národ sám pro sebe a v tomto smíšeném davu jsem se naučila rozeznávat opovržlivou povýšenost kamenných budov vyrovnaných jako na přehlídce na bulváru Courcelles a avenue Henri-Martin, venkovskou důvěrnost domků v úzkých uličkách Montmartru, omítnutých štukovou omítkou, anebo falešnou skromnost fasád oděných žaluziemi, jež se opakují, jedna jako druhá, po celé délce ulice Saint-Lazare.

Často mě upoutá nějaký detail: světlá dřevěná veranda jednoho domu na bulváru Temple, orámovaná napodobeninami antických sloupů, mozaika zelených a modrých cihel na hraně zdi lemující ulici Couronnes, sádrová maska dobráckého vousatého satyra, dvojníka Georgese Pereca, zavěšená pod balkonem na ulici Fauborg-Poissonière. Tyto detaily, kvůli nimž jsem si tu či onu adresu oblíbila, jsou povědomými, ba téměř přátelskými mezníky v mém nahodilém potulování.

Z okna nadzemky, autobusu nebo v rytmu chůze zachytávám střípky z letmo zahlédnutých průčelí: Kdo je ta silueta v okenním rámu na bulváru Chapelle? O čem přemýšlí ta tmavovlasá dívenka opírající se o zábradlí balkonu na ulici Claude-Bernard? O tomto tajemství, o těchto dálavách, které se otevírají v samém srdci města, neúnavně vypravovali Balzac, Baudelaire, Breton či Benjamin a já slyším i jejich hlasy, když se kolem sebe rozhlížím „celýma očima“ („Dívej se! Dívej se celýma očima!“ citoval Georges Perec výzvu Julesa Verna).

Pozdě večer, kdy tmavý povrch fasád narušuje už jen pár světelných skvrn, kdy už jen matně rozeznávám tvary říms a ostré profily střech, kdy se domy rýsují na pozadí nebe jako lodě vyslané do noci, se znovu stávám tou pařížskou holčičkou, již hlídají její kamenní strážci, a procházím se mezi nimi tak, jako se s důvěrou necháváme ovinout pažemi, které nás bezvýhradně chrání.

Tento kamenný národ, tyto domy, které jsou stejně neměnné jako *skály zrozené samou zemí*, drží stráž a s nimi bdí i neviditelný zástup všech, kdo se v nich vystřídali, kdo na ně hleděli přede mnou. Krátkým nesena tímto protikladným pohybem, zmítajíc se mezi stálostí a nestálostí: trvalost kamenů, pomíjivé životy.

Od dob Komuny totiž Paříž nepoznala onu krajní zkušenost zkázy, na niž vzpomíná Polák Czesław Miłosz, když popisuje Varšavu po roce 1945: „Člověk […] se zastaví před domem rozpolceným bombou. Soukromí lidských obydlí, jejich rodinné vůně, teplo včelího plástu, jejich nábytek uchovávající vzpomínky na lásku i nenávist. A teď je to všechno na povrchu, dům odhaluje svou strukturu, ne, není to skála přetrvávající věky: omítka, vápno, cihla, trámoví a ve třetím patře, osamocená a snad jenom andělům přístupná, bílá vana, ze které déšť vymyje vzpomínky na ty, co se v ní kdysi koupali.“* Ne, v Paříži kameny většinou přetrvávají; fasády, podobny pravidelně omlazované pokožce, ochraňují ukrývající se životy, jejich křivolaký běh a někdy i jejich pády.

Všechny ty domy jsou mou vlastí. Jsou pro mě tím důvěrně známým krajem, který nazýváme svým „rodným údolím“: místem, kde máme své kořeny a kam nesporně patříme, prvotní krajinou, jejíž tvary se do nás obtiskly stejně hluboce jako mateřský jazyk. V této krajině, tvořené nikoli kopci nebo mořskými obzory, nýbrž uskupeními kamenů, našli útočiště mí prarodiče, když sem v polovině třicátých let přišli z Polska.

* Czesław Miłosz, *Zotročený duch*, přel. A. Stankovič a J. Belling, Torst, Praha 1992, str. 37. – Pozn. překl.

V této Paříži, někdejším eldorádu vyhnanců, se člověk začleňuje do přejaté historie nejprve tím, že si osvojí každé zákoutí a každou zkratku, a tato znalost míst se předává jako šibolet, zaklínadlo, příkaz: i ty sem budeš patřit.

Moje Paříž je ochranný krunýř. Velmi brzy jsem nicméně instinktivně vycítila, že za války, třicet let před mým narozením, byl tento krunýř pastí právě pro ty, kdo mi tyto ulice později odkázali. Tehdy museli z Paříže buď utéct, nebo se v ní schovat. Museli uprostřed léta se srdcem bušícím úzkostí sejít toutéž ulicí Martyrs, po níž dnes stoupám já, v hlavě vzpomínky na dětství spisovatele Paula Léautauda, které mi připadají jako mé vlastní. Po této úzkosti však nezůstala ani stopa. Alespoň ne na kamenech. Na rozdíl od Varšavy se totiž Paříž nezhroutila, její domy se nestaly podobnými netečným, rozlámaným tělům, vydaným napospas živlům. Všechna ta strašlivá muka zůstala skrytá za fasádami, neviditelná pro kolemjdoucí. Toto dvojí palivo vysněného zakořenění a kruté opuštěnosti vždy poháněl mé bláznivé toulky, má neúnavná pozorování.

Co se odehrává za kameny?

Kolik budov už jsem si takhle prohlížela! Domy bohatých, domy chudých: na ulici Bienfaisance, ulici Rébeval, ulici Amandiers, bulváru Émile-Augier. Haussmannovské budovy, paneláky, domy z období restaurace nebo ve stylu art deco, budovy, které jinak nikomu nestojí za pohled. Dlouze jsem si prohlížela břidlicové a zinkové střechy, sledovala jsem, jak se jejich šeď, tu tmavší, tu světlejší, leskla v dešti, než se rozzářila na slunci, pozorovala jsem vcházející a vycházející lidi, zkoumala letopočty, které někdy stojí na vstupních portálech: 1830, 1892… Tady jsem se dívala na vybledlý nápis na opuštěné zdi: „Domovník vpravo“, „První poschodí“; tam zase na pamětní desku, umístěnou vlevo pod oknem: „Zde žil, zde zemřel“. Pozorovala jsem prádlo sušící se v okně a za okenními tabulemi světlo a závěsy. Světlo zhasíná. Konec představení. Pod vraty se plíží siluety. Učila jsem se nazpaměť telefonní seznamy, snila jsem nad sloupci jmen. Snila jsem o lidech a věcech, o osudech a předmětech

míjejících za fasádami. Snila jsem o rytinách na stěnách, o velkolepých tancích dětí, o jednotvárných gestech, o chvilkách omrzelosti, o uplývajících staletích.

Ve všech těch domech, domech celého města, se zhmotňovalo rozvrstvení mého vnitřního světa, v němž se živé nadšení pro zázračné bohatství francouzského života neoddělitelně proplétalo s niterným vědomím pohromy, jež nastala, a pohrom, které ještě mohou přijít.

Jednoho dne jsem náhodou objevila mapu, kterou nedlouho předtím vypracoval historik Serge Klarsfeld a jeden zeměpisec z Lyonu:* mapu s dětmi, jež byly mezi lety 1942 a 1944 z Paříže odvezeny do koncentračních táborů. Podobnou mapu Paříže jsem nikdy předtím neviděla. Byla poseta různě velkými červenými kolečky znázorňujícími, ve kterých domech a v jakém počtu byly děti zatčeny. Pár jich bylo roztroušeno na levém břehu, na západě Paříže, ale na severu, ve východní části mapy a Paříže, byla kolečka čím dál větší a početnější. Bylo jich tam tolik, že se pod nimi až ztrácely linie ulic.

Když si člověk mapu přiblížil, objevila se jména ulic a na každé nebo skoro každé z nich byla červená tečka. A při ještě větším přiblížení byla vidět jména a věk dětí. Několik adres jsem zadala do vyhledávače. Na ulici, kde vyrostl můj otec a kde dnes žiju, jsem našla jméno chlapce, o němž mi otec vyprávěl. Bydleli naproti sobě, skoro si viděli do oken. Hoch byl stejně starý jako on, bylo mu asi deset. Půjčil mu kožený pásek, který se otci moc líbil. Už neměl možnost mu jej vrátit. Ten příběh mi vyprávěl jako vždy monotónním hlasem, skoro bez emocí, ale bylo mi jasné, že si nepřestává klást otázku, proč zatkli toho chlapce, a ne jeho. A ten pásek? Už si nevzpomínal, co s ním udělal.

Na mapě jsem si vyznačila adresy v 10., 11. a 20. obvodu. Přidala jsem je na itinerář svých procházek a pokračovala ve svých

* Mapa vytvořená Jeanem-Lucem Pinolem na základě údajů shromážděných Sergem Klarsfeldem.

náhodných průzkumech. Chodila jsem od adresy k adrese, od domu k domu. Vzpomínám si na šedou zimní oblohu, na liduprázdnou ulici Rébeval pod parkem Buttes-Chaumont a také na melancholické kouzlo žluté cihlové fasády vily Castel v ulici Transvaal, jejíž jméno sice evokuje sluncem zalité vyprahlé pláně Jižní Afriky, ale která z vrcholku parku Belleville vévodí typicky pařížské krajině.

Každých pár dnů jsem stávala před jednou budovou na ulici Ménilmontant, před další na ulici Deux-Ponts a ještě další na ulici Couronnes a váhala, zda si je zvolit. Snila jsem o domě, který bych prozkoumala jako *terru incognitu*, odshora dolů, od sklepa až po půdu, aby se má posedlost konečně utišila. Bylo jen nutné si vybrat. Nějaký dům. Jeden jediný. Dům, k němuž by mě nic nepoutalo a o němž bych přesto věděla vše. Něco bych o něm natočila a třeba i napsala.

Podnikala jsem výpravy do čtvrtí, které jsem neměla tak prochozené, do ulic, které jsem skoro neznala, až jsem se jednoho dne ocitla na konci ulice Saint-Maur. Je to dlouhá, úzká ulička, jež začíná poblíž ulice Roquette v jedenáctém obvodu a končí kousek od nemocnice Saint-Louis v desátém. Ulička, která propojuje dolní Belleville s horním tokem kanálu Saint-Martin… a která je vlastně úplně obyčejná, ani doopravdy krásná, ani doopravdy ošklivá.

Prošla jsem kolem červené cihlové budovy základní školy. Právě končila výuka. Dveře se rozlétly a jako z voliéry se z nich vyřítily desítky a desítky dětí s asijskými, bílými, arabskými a černými tvářemi. Aktovky se komíhaly v rytmu jejich běhu. Některé se vrhaly do náruče matek, jiné odcházely ve skupinkách po dvou nebo po třech a držely se za ruce. Chvíli jsem se na ně dívala a pak jsem přešla na druhý chodník. Umím si představit, že jsem ten dům mohla minout bez povšimnutí. Ničím nebo skoro ničím nepoutal pozornost, snad jen pootevřenými modrými vraty. Zatlačila jsem do nich a ocitla se v průjezdu, který vedl na dlážděný čtvercový dvůr obehnaný čtyřmi průčelími. V jednom rohu zametal asi čtyřicetiletý muž, nejspíš domovník. Pozdravil mě a pokračoval v práci.

Zvedla jsem hlavu; mezi zdmi domu prosvítal čtverec oblohy. Z okna v pátém poschodí mě mlčky pozorovala nějaká žena. Vrátila jsem se na ulici a ustoupila na kraj chodníku, abych si prohlédla fasádu. Domovník mě následoval. Opřel se o křídlo vrat a zapálil si cigaretu. Zdravil obyvatele domu procházející kolem. Vrhl na mě pohled, který nebyl ani znepokojený, ani zkoumavý, jen zvědavý. Znovu jsem vešla do průjezdu a náhle jsem si řekla, že tohle bude ono: tento dvůr, tyto čtyři budovy. Nedovedu to vysvětlit, ale onoho říjnového dne jsem po dlouhých letech bloudění byla konečně připravená zvolit si místo, jež bude mou zemí zaslíbenou.

Usmáli jsme se na sebe s domovníkem. Vyrazila jsem zpět k avenue Claude-Vellefaux.

Po návratu domů jsem se podívala, která jména jsou na mapě s červenými kolečky uvedena u této adresy. Byla tam jména devíti dětí.

V duchu jsem se vrátila do té úplně obyčejné ulice, do toho úplně obyčejného domu.

Ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod.

Našla jsem svou Ameriku.

2

Přesuňme se tedy do ulice Saint-Maur, do asi čtyřsetmetrového úseku mezi ulicí Jacques-Louvel-Tessier a avenue Claude-Vellefaux, rovnoběžného s avenue Parmentier a hlavním vchodem do nemocnice Saint-Louis. Najdeme tady tři lékárny, samoobsluhu Franprix, turecké kadeřnictví, africké a polské potraviny, opravnu skútrů, secondhand, čistírnu, pekárnu, dva obchody s mobilními telefony, základní školu z červených cihel, bar Le Balto a několik novějších kaváren nabízejících bio a bezlepkové výrobky.

A skoro přesně uprostřed tohoto bloku stojí obyčejná budova bez pamětních desek i slavných obyvatel, budova jako tolik jiných, nenápadná buňka v pařížské městské tkáni. Kamenné průčelí omítnuté štukovou omítkou, šest poschodí, každé s deseti pravidelně rozmístěnými okny, balkon se zábradlím z tepaného železa táhnoucí se po celé délce pátého patra. Dům, jakých jsou v Paříži tisíce. Zdánlivě bez jakýchkoliv ozdob; zeď vypadá holá, avšak při pozornějším pohledu si lze všimnout kordonových říms mezi patry, ostění oken, vypracovaných nadokenních překladů, zinkových okapů a ze střechy vystupujících vikýřů s trojúhelníkovými frontony. Jsme v samém srdci *neznámé Paříže skromných průčelí*;* není tu nic zvlášť pozoruhodného, a přesto oko takřka mimoděk vnímá uspořádání skoro neviditelných detailů a rozpoznává charakteristický krémově bílý odstín pařížského štuku, nabývající v závislosti na světle a denní době nažloutlého nebo namodralého nádechu.

Ve třetím patře je v květináči zapíchnutá francouzská vlajka, v druhém se stařena v županu sklání nad litinovým zábradlím a odkládá pytel na okraj římsy. Když se naše pohledy setkají, rychle

* Tento výraz pochází z úžasné knihy Erica Hazana *L'Invention de Paris. Il n'y a pas de pas perdus*, Seuil, Paříž 2004.

ucouvne a schová se za záclonu. Sklopím zrak. Nějaký muž zatlačí do modrých vrat; na místě, kam stejně jako bezpočet lidí před ním položil ruku, odhaluje odlupující se nátěr další barevné vrstvy: modrou, bílou a hnědou.

Na vratech si architekt zjevně dal záležet. Je z nich cítit aspirace na monumentalitu – z jejich výšky, z jejich ornamentů, z toho, jak se spojují s oknem z prvního poschodí v kamenném rámu završeném zdobně provedeným frontonem, napodobujíce opulenci haussmannovských domů.

U vrat stojí dva kovové patníky, neužitečné pozůstatky z dob, kdy do domu vjížděly koňské povozy a později motorová vozidla. Po obou stranách vchodu jsou obchody s výlohou do ulice: nalevo cestovní kancelář s výkladní skříní vyzdobenou barevnými snímky polynéských pláží, napravo africké potraviny. Domovník je na svém pozorovacím stanovišti, opírá se o křídlo vrat. Je kost a kůže a má na sobě obyčejnou polokošili a džíny. Kouří a mlčky se usmívá. Všichni ho zdraví: obyvatelé domu, kteří vcházejí a vycházejí, nebo i někteří kolemjdoucí. Odpovídá jenom pokynutím ruky nebo úsměvem. Občas si přiloží ruku na srdce. Když v závěsu za jedním z místních vklouznu do domu, očividně mě pozná, ale nechá mě beze slova vejít.

Průjezd je tmavý a chladný. Po obou stranách je lemován žulovými obrubníky, které tvoří jakési chodníčky. Jejich šedá hmota, vrhající okrové odlesky, se místy trochu propadla pod vahou chodidel, jež se o ni opíraly. Když udělám pár kroků vpřed, vidím po pravici domovnickou lóži a po levici vchod do budovy A. Vzadu je dlážděný dvůr a čtyři vnitřní průčelí budov pojmenovaných ve směru hodinových ručiček. Budova A je na ulici, budova B vlevo ve dvoře, vzadu je budova C a úplně vpravo budova D.

Vejdu na dvůr mezi rozličné rostliny, květináče a asi patnáct úhledně seřazených jízdních kol. U budovy C navazují na dva „loftové“ byty zahrádky obehnané černým plotem. Lofty, kola i rostliny jsou okamžitě čitelnými ukazateli sociologické identity dvě stě devítky,

neklamnými známkami toho, co máme ve zvyku nazývat, většinou s lítostí v hlase, „gentrifikací“ pařížských dělnických čtvrtí. Tu dosvědčuje také krémová barva omítky, nepřítomnost prádla visícího z oken, barevné světelné řetězy za některými okenními tabulemi a dřevěný stolek s ladícími židlemi v koutě dvora, kde pokuřují dva mladíci s vousy podle poslední módy… Když se však rozhlédnu pozorněji a zvednu oči k nejvyšším podlažím, přece jenom si všimnu třepotající se košile visící na zábradlí a několika rozbitých oken vyspravených kusy lepenky.

Z budovy B vlevo vyjde nějaká žena. Navzdory vedru je oblečená do tlusté bundy v barvě khaki. Na nohou má roztrhané tenisky a v každé ruce drží dvě igelitové tašky. Mluví sama k sobě, míří si to přímo ke mně a vyráží ze sebe větu za větou. Rozeznám jen pár slov: „do prdele… ty krávo… vypadni“. Chybějí jí zuby. Instinktivně couvnu, ona mě však za stálého křiku mine a odejde průjezdem ven.

„Nic si z toho nedělejte, už jsme tu na ni zvyklí,“ zavolá na mě muž ze zahrádky loftu vlevo. Přistoupím k plotu. Sedí u stolu pokrytého tužkami, štětci a tubičkami s barvou. Vedle něj maluje dívenka s kudrnatými vlasy. „Občas huláká na děti, když si hrají na dvoře. Zprvu je to nepříjemné, ale není zlá. Jmenuje se Monique… Bydlí tu už dlouho.“ Holčička, může jí být asi pět, zvedne hlavu a upřeně se na mě zadívá. „Co tady děláš?“ Odpovím něco neurčitého a neomaleně si prohlížím část bytu viditelnou za prosklenou stěnou. Je tam překrásná otevřená kuchyně jako z obálky časopisu o bydlení. Všimnu si tapety s motivem starobylé krajiny. Holčička mé vysvětlování neposlouchá, znovu se chopila štětců a s pobrukováním je namáčí do sklenice se zakalenou vodou. Nad stolem se ve větru kymácí vzrostlý bambus. Jsem zaskočená a skoro v rozpacích z toho, že jsem se dostala do tak těsného styku s touto intimitou, intimitou vnitřku domu, intimitou mlčenlivého pouta mezi otcem a dcerou, jejich rukou, které malují jedna vedle druhé.

Otec holčičky mi řekne vstupní kód do budovy C vzadu. Vystoupám po dvou schodech ke dveřím a vejdu do nevelké vstupní haly.

Ta díky své dlažbě s okrovými a červenými motivy na první pohled působí přepychově, tento dojem však rázem vyvrací úzké schodiště, zpola zahrazené maličkým výtahem. Do sklepa vedou kamenné schody. Vydám se nahoru. V mezipatře je okno s výhledem na zadní část budovy a na rozlehlou zahradu patřící k modernímu patnáctipatrovému domu, který teď vidím zezadu; vchod se musí nacházet na avenue Parmentier. V zahradě napravo si všimnu proskleného stropu velkého ateliéru.

Mé kroky se rozléhají na dřevěných schodech. V prvním patře se po obou stranách schodiště táhne dlouhá pustá chodba. Na obou krajích je ukončena oknem, za nímž je vidět kamenná zeď, která se vlivem zvláštní optické iluze zdá být téměř přilepená ke sklu. Do chodby vede asi deset dost ošklivých kaštanově hnědých dveří. Jen jedny jsou bílé a pootevřené; strčím do nich nohou. Je to toaleta, patrně dosud používaná. Do zárubně někdo vyryl srdíčko a iniciály. Slyším útržky hlasů za jedněmi dveřmi, zvuk rádia, rachocení výtahu. Jinak je ticho. Před jedno okno někdo položil prázdnou krabici; jednu její hranu protíná paprsek slunce a lepenka se ve světle leskne. Vše se zdá nehybné, jenom pár částeček prachu se tetelí před okenními skly, na nichž ulpěly otisky něčích prstů. Velmi zřetelně vidím také šlépěje obtisknuté v žilkování dřevěné podlahy.

Jak stoupám do vyšších pater, jsou chodby čím dál kratší. Také dveří ubývá a na koncích už nejsou okna. Byty do sebe vstřebaly celé části chodby; dříve samostatné bytové jednotky byly spojeny a některé dveře zazděny. Co bylo společné, stalo se soukromým. Zůstalo tu už jen jedno další společné WC. Celek je podivnou směsicí nového a starého, úpravného a zanedbaného. Místy je nátěr nový, zatímco jinde jsou všechny svrchní vrstvy oprýskané a odkrývají na povrchu omítky rozvrstvení materiálů a barev, které je stejně složité jako na sedimentární hornině. Na jednom místě dokonce ve zdi zeje tak hluboká díra, že lze zahlédnout kus dřevěné konstrukce, jako kdyby se před vámi obnažovala kostra domu.

S touž směsicí se setkám ve všech čtyřech budovách, které toho dne postupně prozkoumám. Ten dům byl zjevně postaven pro chudé. Seznámím se s každou z budov a zapamatuji si jejich charakteristické rysy. Všechny mají stejné kaštanově hnědé dveře s pozlacenými klikami, maličký výtah, dřevěné schodiště a smetanově bílé tapety, místy potrhané a zašpiněné.

Je nicméně poznat, že průčelní budova A je ne-li „nejelegantnější", pak alespoň nejlépe udržovaná. Horní tabule oken na podestách, obrácených do dvora, jsou vyplněny vitrážemi, jež propouštějí žluté, červené či modré světlo a v závislosti na denní době vrhají kaleidoskopické odrazy buď na stěnu, nebo na stupně schodiště. Chodby tu původně musely být stejně dlouhé jako v budově C, všechny však byly zkráceny a teď jsou v každém patře jenom dva nebo tři byty, s výjimkou šestého patra v podkroví.

Mezi ostatními zvláštnostmi budovy A si všimnu jména Max vyrytého hluboko do zábradlí mezi prvním a druhým poschodím, skupiny rostlin pod okny ve čtvrtém poschodí a starého věšáku se zašlým zrcadlem před dveřmi vpravo v pátém poschodí. Stejně jako v budově C vede do sklepa kamenné schodiště, ale návštěvu vnitřností domu odložím na později. Cítím, že si ji nejprve musím zasloužit: ještě je příliš brzy, nevím toho dost.

Jestliže jsou si obě velké budovy, A a C, které stojí na protějších stranách dvora, podobné jako dvě sestry, pak obě malé, B a D, rovněž stojící proti sobě, jsou jako dvojčata. V obou jsou v každém patře dva byty, ve vyšších poschodích pak občas tři nebo čtyři. V obou je v mezipatrech okno s výhledem na dvůr, ale když vystoupáte do poschodí, proniká k vám denní světlo jenom dvěma úzkými štěrbinami vyhloubenými vysoko ve zdi. Tato obdélníková, zamřížovaná okna, připomínající střílny, skýtají pohled na změť pařížských střech; a pokud se zadíváte z budovy D severovýchodním směrem, můžete v zadním plánu rozeznat čáru avenue Claude-Vellefaux a ve velké dálce siluetu baziliky Sacré-Cœur.

V jednom patře se za otlučenými dřevěnými dveřmi skrývá záchod z litiny, který pochází nejspíš ze začátku 20. století a nyní je mimo provoz. Nahoře na dveřích si všimnu starého, zpola roztrhaného oznámení, které je skoro nečitelné až na nadpis vytištěný velkými černými písmeny: „NÁJEMNÍKŮM DOMU Č. 209!“ Vývěska je zřejmě ze sedmdesátých let, a jak matně pochopím, týká se zchátralosti domu, kladené za vinu nedbalosti majitele. Zatímco se ji snažím rozluštit, bouchnou dveře a na schodiště vběhne mladý pár, chlapec a dívka. Drží se za ruce a stěží mi věnují pohled, mě však jejich bezstarostné brebentění vyruší a dlouho poslouchám, jak se na schodišti rozléhá ozvěna jejich hlasů a kroků, dokud se neztiší v slabý šum a v budově se opět nerozhostí ticho. Ovšem ticho prostoupené lidskou přítomností.

Jako průzkumník, který provádí první obhlídku nově objevené země, aby vymezil její kontury, se zběžně seznamuji se svým novým královstvím. Zatím se nicméně pohybuji bázlivě, trochu jako zlodějka, neboť vím, že tu stále jsem pouhým vetřelcem. Proto se po návratu na dvůr ovládnu a neprohlížím si dlažbu příliš důkladně. Stejně jako sklepy si ji nechávám na později. Letmo a jakoby nic však pochytám všemožné detaily. Vidím, jak do budovy D vpravo vchází babička, za níž hopká vnouček; opět se objeví „čarodějnice“, tentokrát mlčky a bez igelitových tašek, a vrátí se k sobě do vchodu B; a ke vchodu C míří přes dvůr stařec se zvláštní ušankou na hlavě.

Všimnu si také, že jedno okno domovnického bytu je obrácené do dvora. Je za ním kuchyně, kde se právě činí nějaká žena, zřejmě domovníkova manželka. Oknem vidím, jak pilně umývá, krájí, uklízí. Zamává na procházející babičku a to gesto mi svou radostnou domáckostí připomene film Françoise Truffauta *Rodinný krb*. Antoine Doinel, chlapec z filmu *Nikdo mě nemá rád*, nyní už dospělý, si na dvoře domu, kde bydlí se svou mladou manželkou, ztvárněnou Claude Jadeovou, otevře stánek s květinami a divák má dojem, že celý film je pro režiséra jen záminkou k tomu, aby zmapoval tento mikrokosmos dvora, kde defilují mezi jinými servírka nymfomanka,

tajemný kouzelník nebo malá houslistka, neboť Truffaut, výrostek z ulice Navarin, dobře věděl, že pokud člověk chce zachytit unikavé každodenní hemžení, polapit je a vybudovat z něj hmatatelnou stavbu paměti, potřebuje k tomu přesně vymezený rámec, zřetelně ohraničené místo.

V průjezdu stojí domovník před svou lóží. Od otce malé umělkyně jsem se dozvěděla, že pochází z Maroka a jmenuje se Mohammed. Na zdi naproti němu jsou poštovní schránky; dlouho si pročítám asi třicet jmenovek s francouzskými, srbskými, arabskými a anglickými jmény, jejichž nositelé žijí v budově A.

Pro začátek tu jsou jména.

3

BAUM Adolphe (16 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
BAUMOVÁ Marguerite (14 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
BLUMENTHAL Joseph (17 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
BURACZYKOVÁ Simone (15 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
GOURA Bernard (15 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
HASSMAN Albert (10 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
HASSMANOVÁ Hélène (3 roky) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
SZPAJZER Bernard (7 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
SZULC Daniel (3 roky) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod

O bývalých nájemnících dvě stě devítky zatím nevím nic dalšího – znám jen těchto devět jmen dětí, která jsem našla na mapě s červenými kolečky. Adolphe, Joseph, Bernard, Albert… Jistě chodili do základní školy přes ulici. Bývala to chlapecká škola. Daniel Szulc ne, ten byl ještě na chození do školy moc malý. Jeho jméno a jméno Josepha Blumenthala jako jediná znějí trochu biblicky; ostatní jsou jaksepatří francouzská. Devět dětí deportovaných z jediného domu je hodně, ale vlastně mě to číslo nepřekvapuje: dvě stě devítka je velká, i když zatím přesně nevím, kolik nájemníků tu bydlelo. A především ulice Saint-Maur ležela v samém srdci *jidišlandu* – tvořeného čtvrtí Belleville, 11. obvodem, čtvrtí Le Marais a severněji 10. a 18. obvodem –, kde se v třicátých a čtyřicátých letech usadilo mnoho židovských přistěhovalců z východu. Rodiče Adolpha, Simone a Daniela nejspíš přijeli do Paříže právě v těchto letech a byli to řemeslníci nebo drobní obchodníci, krejčí, postřihovači nebo kožešníci. Určitě mluvili jidiš a neuměli moc dobře francouzsky. Byla dvě stě devítka jejich první adresou ve Francii, v Paříži? Kdo byli jejich sousedé? To je úplně první etapa: najít jména, od nichž bych mohla vyjít, až budu rozhazovat sítě.

Jenže jak zalidnit dům jmény? Pořádně nevím, odkud začít a kde hledat…

Pro mou přítelkyni Claire Zalcovou, historičku a autorku vynikající práce o mikrohistorii likvidace evropských Židů, která se hluboce otiskla do mých úvah i představivosti, jsou tyto otázky denním chlebem. Poradí mi, ať prostuduji údaje ze sčítání lidu, která se v Paříži prováděla dům po domu od roku 1926. Poté se opakovala každých pět let, než tento rytmus přerušila válka. Poslední sčítání před válkou proběhlo v roce 1936 a další následovalo až roku 1946. Sčítací archy jsou uloženy v Pařížském archivu (*Archives de Paris*), velké moderní budově vklíněné mezi bulvár Sérurier a silnici městského okruhu nedaleko stanice Porte des Lilas.

Nedají mi do rukou papírové registry, jsou příliš těžké a poničené. Byly digitalizovány. Jsem trochu zklamaná, že mi byl odepřen kontakt s křehkou hmotou archivu. Na počítači listuji stránkami s údaji o obyvatelích z celé ulice Saint-Maur. Zaměřuji se zvlášť na sčítání z roku 1926. Krasopisné písmo je někdy obtížně čitelné. Až po chvíli mi dojde, že každý řádek seznamu je přímým odrazem pohybu sčítacích komisařů, kteří při přechodu z jednoho domu do dalšího zůstávali na stejném chodníku, což vysvětluje, proč jsou všechna lichá čísla seřazena za sebou. Přelétnu č. 201, potom č. 203, 205, 207 – a konečně se přede mnou vynoří ulice Saint-Maur č. 209.

Sčítací komisaři stejně jako já stanuli před modrými vraty s modrou smaltovanou cedulí, na níž je bílými číslicemi napsáno číslo 209; stejně jako já vešli do průjezdu. A opět stejně jako já museli nejprve potkat domovníka, respektive domovnici. V roce 1926 to byla vdova jménem Louise Diveryová, která se narodila v Paříži roku 1880 a žila s pětadvacetiletou dcerou Raymonde. O pět let později, v roce 1931, ji vystřídali manželé Henri a Lisa Poulainovi, také pařížští rodáci. Henri je evidován jako zaměstnanec pana Laueffera, což byl asi majitel nebo správce domu. A konečně v roce 1936 je domovnicí jistá Yvonne Massacréová, jejíž znepokojivé jméno zní jako předtucha.

Sčítací komisaři vystoupali po schodišti budovy A a zaklepali na dveře v prvním patře. Tak postupovali dál a dál, dokud neobešli všechna poschodí, všechny budovy, celý dům. Pořadí jmen na seznamu, který sestavili, je nedocenitelným, byť ne zcela spolehlivým místopisným ukazatelem, umožňujícím určit polohu bytů a zjistit, kdo s kým sousedil. U každých dveří se komisaři ptali na počet osob v domácnosti a zapsali si jejich jméno a příjmení, místo narození, národnost, rodinný stav a povolání. Procházím domem spolu s nimi a postupně se nám otevírají dveře 180 bytů, v nichž žilo 323 obyvatel v roce 1926, 351 v roce 1931 a 337 v roce 1936.

Bydlí tu rodilí Pařížané i mnoho nově příchozích ze všech koutů Francie včetně Alžírska. S každým dalším sčítáním přibývá cizinců: je tu pár Italů, Rumuni, dva Belgičané, Rus, Turkyně, Mexičan, který si vzal Španělku, a s postupujícími roky také čím dál více Poláků, nejspíš vesměs Židů, i když vyznání není nikde uvedeno. V roce 1936 tvoří cizinci celkem skoro třetinu obyvatel domu.

Všichni tito lidé, přirozeně nájemníci, žijí v jediném pokojíku. Vzácněji ve dvou… Je to dům prostých lidí. Mezi lety 1926 a 1936 tu podle údajů ze sčítání bydleli zaměstnanci pošty, obchodního domu Le Bon Marché, prefektury či železnice; skladník, dvě písařky, stenotypistka v obchodním řetězci Les Magasins Réunis, pokladní, účetní, pokojská, tajemník v deníku *Le Petit Parisien*, kotlář, zedník, cementář, truhlář, lepenkářka, zlatotepec, pekař, řezník, kovář, mechanik, cukrář, šofér, zrcadlář, zlatník, dva městští strážníci… Klempíř, parketářka, taxikář, typograf, pozlacovač, smaltařka, leštička, kuchař, květinářka, formířka, montérka, strojnice, modistka, švadlena, postřihovač, pletaři, drátenice, perforatérka, koželuhové, obkladač, sešívači, parukářka, ozdobnice, spousta krejčích, kožešníků a tiskařů, kloboučník, čalouník, tapetář, číšník v kavárně Larache, malíř, předváděč laterny magiky nebo komorník v hotelu Rochester. Dále pěvkyně Germaine Decausseová, narozená v roce 1893 v Eure, obchodník s vínem jménem Gabriel Maurane a učitelka Yvette Deschampsová, narozená v roce 1904 v Dordogne.

V těchto maličkých bytech je poměrně málo dětí. S výjimkou několika velkých rodin nanejvýš jedno nebo dvě na rodinu. Většina párů je sezdaných, ale jiné žijí na hromádce, jako Korsičan Sébastian Nicolai a alžírská rodačka Marie Albertiniová anebo pletačka Clémence Berthelotová a o osm let mladší dílenský mistr Henri Leleu. Více pozornosti věnuji těm, kdo žijí sami, jako je Amédée Boulange, předváděč laterny magiky, jemuž bylo v roce 1936 už 70 let, pěvkyně Germaine Decausseová, vdova Marie Badierová, narozená v roce 1856 ve Švýcarsku, bez povolání, anebo Pauline Bricotová, narozená roku 1855 v Paříži, rovněž bez povolání.

Představuji si je osamocené v jejich pokojících. Každé jméno, každé příjmení, každé povolání, každý letopočet vyvolává k životu siluetu, nezřetelnou tvář; ze sebemenšího detailu se rodí mlhavé výjevy. Procházel se předváděč laterny magiky ulicemi 10. obvodu v doprovodu flašinetáře a vyvolával: „Laterna magika, jedinečná podívaná!“, načež vyskočil na svůj vůz a udělal představení pro každého, kdo projevil zájem, jak bývalo zvykem? A kde mohla Germaine Decausseová uplatňovat své pěvecké nadání? Hledám její jméno v programech několika koncertních sálů, leč marně. A co Pauline Bricotová, která se objevuje v roce 1926, ale v následujících sčítáních její jméno mizí – přestěhovala se, anebo mezi lety 1926 a 1931 zemřela o samotě ve svém podkrovním bytě jako postava nějakého Zolova románu?

U některých obyvatel sleduji společenský vzestup či změnu sociálního postavení. Pierre Menacé je v roce 1926 pekárenským dělníkem a žije se svou ženou Louise a dvanáctiletým chlapcem Andrém. V roce 1936 tu jsou pořád, ale Pierre už není dělníkem, nýbrž živnostníkem a syn André se stal truhlářem. Všímám si jmen obchodníků, která se ve sčítáních opakují: hostinský Maurane, Auverňan; hokynářka Haïmoviciová, Rumunka.

Není snadné proklestit si cestu tím davem, jenž se vynořuje ze seznamů přímo uprostřed sálu pařížského archivu z 21. století. Tolik jmen, dat a představ… Kolikrát se asi potkali na schodišti? Kolikrát

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy Autobiografie jednoho pařížského domu**.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.